

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI

DR. GYÖRGY LAJOS

1933.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

59. SZ.

A
FALUNEVELÉS
IRÁNYELVEI

IRTA

DR. IMRE LAJOS

CLUJ-KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1933

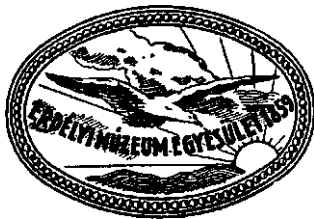
ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1933. AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA 59. SZ.

A
FALUNEVELÉS
IRÁNYELVEI

IRTA
DR. IMRE LAJOS

CLUJ-KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1933

I. A falu értékelése.

A falunevelés munkája nagyban függ attól, hogyan nézzük magát a falut, mit gondolunk róla. Ezért először a falu értékeléséről kell szólni.

Három típust lehet megkülönböztetni az erre vonatkozó felfogásokban. Az első, talán a legősibb felfogás, az, amely a falu népet tisztán a *nemzet és állam anyagi fennmaradásának* és fenntartásának szempontjából nézi. A falu népe a *misera plebs contribuens*, amelynek szerepe és feladata az, hogy a többi közösségeket, nemzetet, államot, egyházat, a maga munkájával fenntartsa, adójával hozzájáruljon annak anyagi fennmaradásához. Nem kíváncsi a falura, nem ismeri el, hogy annak is igényei, kívánságai lehessenek. Csak húzza az igát és tegye meg kötelességét, szolgáltatssa be pénzben, terményben, emberben azt az áldozatot, amely reá ki van róva. Igazságtalanság volna azt mondani, hogy még e felfogás vallói között is nem voltak olyanok, akik a falu életének emelésére, népe művelésére, színvonalának javítására ne gondoltak volna. Sőt látunk nem egy példát a jobbágysági rendszer idejéből, mikor a nemesség egyes tagjai sokkal jobban szívükön hordozták a falu életszínvonalának emelését, mint azt gondolnók. Iskolák, templomok állítása, a jobbágyok atyai gondviselése, gazdasági helyzetük javítása, lelki nevelésükre tett sokféle intézkedés mutatja azt, hogy még olyanok is, akik abból indultak ki, hogy a falu népe a felsőbb társadalmi osztályok jólétéért van, sokszor több gondot fordítottak rá, mint ma azok, akik magasabb szempontból nézik a népet. Mégis ennek a felfogásnak jellemző vonása, hogy a falut s annak népét valami alsóbb-rangú rétegnek s a falut valami olyan ősi, primitív életformának tekinti, amely sem a nemzet, sem az egész emberiség életében szerepet nem visz, csak tömegével, számával dönt.

Egy másik felfogás az értékelésben a falut *politikai* szempontból nézi. Ráirányítják a figyelmet a falura olyan politikai mozgalmak és irányok, amelyek a nemzet vagy állam életét fenyegetik, vagy ráirányul egyes politikai pártok figyelme a falura olyan célból, hogy annak népét a saját eszméinek megnyerje s azzal a maga befolyását az állam életében növelje. Gyakran látjuk, hogy egyes politikai irányok és pártok, majd az egész nemzet vagy állam a legkülönbözőbb irányok szolgálatába pró-

bálja állítani a falut, úgy tekintve ennek népét, mint olyan tájékozatlan tömeget, amelyet könnyen biztosíthat magának. Legalább is szavazatainak számával megszerezheti fölényét vagy győzelmét. Így kapják fel, dicsérik, hizelegnek neki a legkülönbözőbb irányok és pártok, de elhagyják és nem törődnek vele, amikor már a győzelmet kivívni sikerült, amint nem törődtek vele sohasem igazán. Ennek a felfogásnak magasabb formája az, amely a falut a nemzeti élet magasabb célkitűzései számára akarja megnyerni, mivel úgy látja, hogy a falu népe létszámával az állami és nemzeti élet alapja. Ebből az álláspontból és magatartásból következik, hogy a faluval csak politikai szempontból foglalkoznak, mégpedig gyakran csak pártpolitikai szempontból, vagy jobbik esetben a nemzeti politika szempontjából.

Végül a harmadik típusa a falu értékelésének abból indul ki, hogy a falura a figyelmet *gazdasági szempontok* hívják fel. Az általános nyomorúság, a falu pauperizálódása, lerongyolódása természetesen érinti a többi társadalmi osztály, sőt az egész nemzet és államélet sorsát is. A falu leszegényedésével hiányzik az az alap, amelyre a nemzet élete támaszkodhatik. Ez a leszegényedés okozója lehet olyan bajoknak, olyan erkölcsi hibáknak, amelyek létében fenyegetik a többi társadalmi osztályokat s az egész nemzetet is, mert vele a nemzet egyik legnagyobb rétege lesz képtelenné arra, hogy hordozza a terheket, s képtelen arra, hogy az állam fenntartásához hozzájáruljon. Ekkor merül fel az a gondolat, hogy a falu megmentésére kell sietni gazdasági téren s a falu gazdasági helyzetének javításával, megelevenítésével kell ezt az alapot újra helyreállítani. Ez a felfogás a falut gazdasági szempontból nézi, egész életét s jövődjét gazdasági szempontoknak veti alá, s törekvése az, hogy a gazdasági élet fellendítésével adja vissza a falu igazi erejét.

Ma ismét divatba jött a falu, mint ahogyan divatba jön mindig, amikor valamilyen szempontból az államnak vagy egyik társadalmi rétegnek szüksége van rá. Ma pedig mindegyiknek szüksége van rá, ezért ma nagyon divatos a falu. A falu sokak szemében ma olyan agitációs területté vált, amelynek népe kész talaja minden mozgalomnak, amely a gazdasági válság által felébresztett elégedetlenségre támaszkodik. Ez a felfogás a falut mint osztályt nézi, amely szemben áll vagy szembe állítandó más osztályokkal. Ki kell alakítani tehát benne a még szunnyadó osztálytudatot, s be kell állítani abba a harcba, amelyet a társadalmi osztályok egymással szemben vívnak. Ez a felfogás alapján véve a politikai szempontról mondottakkal egyezik, de különbözik tőle abban, hogy alapja nem egy nemzet, hanem a nemzetten kívül álló osztály gondolata, mely minden gazdasági, politikai és kulturális kérdést ezzel akar megoldani.

Mindezeknek a felfogásoknak közös tévedése az, hogy egyik sem érti meg vagy nem is akarja megérteni a *falut lényegét*. A falu igazi tragédiája mindig az volt, és ma is az, hogy akik vele foglalkoztak, akik felhasználni és a saját céljaik szolgálatába állítani akarták, nem keresték a falu igazi mivoltát, hanem idegen, ráerőszakolt gondolat alapján nézték, akarták megérteni s akartak vele foglalkozni. Ez a magyarázata

annak, hogy a falut még sohasem tudta megfogni és egész valójában megismerni egyik irány sem, s minden közeledés a falu részéről alapjában véve több-kevesebb bizalmatlansággal, a munka részéről pedig több-kevesebb eredménytelenséggel végződött. Egyre újból és újból felmerül, mint ahogy most is felmerült az a követelés, hogy a falut meg kell ismerni s a falu nevelését új alapokra kell helyezni.

Akár gazdasági, akár politikai egységnek vagy életterületnek tekintjük a falut, mindkét esetben abba a tévedésbe esünk, mintha a falu életét csak a gazdasági élet vagy a politikai viszonyok változásaiból, tényeiből, jelenségeiből lehetne megismerni s ezeknek ismerete ki is merítené azt, ami a falu lényegét alkotja. Ennek következtében egy egész sor helytelen következtetésre jutunk. Holott a falu nem csupán gazdasági egység, nem csupán politikai életterület, hanem ezenkívül még sok más olyan vonása van, amelyet nem lehet tekinteten kívül hagyni. Sőt a gazdasági és politikai életnyilvánulások a falu életének nem is a legfontosabb vonásai, s ha ezeket emeljük ki, éppen a lényeges vonások lépnek háttérbe s válnak felismerhetetlenné. Ez az oka, hogy a falu lelke egyformán elzárkózik a gazdasági szaktanító és a politikai agitátor elől. A falut nem tudja valójában megközelíteni sem az állam képviselője, sem a leereszkedő intellektuel. Ha akár ennek, akár annak sikerül is valami látszólagos eredményt elérni, ez csak máz, amelyet a falu kényszerből felvesz, de további következményei a falu egész életére nincsenek. Az ilyen eredményektől a falu szabadulni igyekszik, mint a szervezet a beléjutott idegen anyagtól. Az a komolykodó, félig bizalmatlankodó, félig gúnyos arc kifejezés, amellyel a falu ezeket a felvilágosításokat hallgatni szokta, az a kiábrándultság, mellyel a politikai irányokat fogadja, világos bizonyossága annak, hogy igazán távol esnek tőle és idegenek maradnak neki. Aki nem nézi a falut úgy, ahogy az van, az előtt nem bontakozik ki abból a varázslépelből, amelybe a titka rejtőzött a felületes szemek elől.

A falu megértésére az a gondolat vezet rá, hogy *a falut önmagában, önmagáért kell megérteni* és megismerni. Hiába igyekezünk mellékes, periférikus gondolatok és irányok útján megismerni a falut. Olyan ez, mintha valaki falusi öltözetet venne magára, falusi beszédmódot öltene fel, esetleg azzal a munkával is foglalkoznék, amivel a falu lakói, s mindezek után elhítené magával, hogy a falu közösségébe tartozik, holott sem a ruha, sem a beszédmód, sem a foglalkozás még nem az, ami a falu lakosát igazán jellemzi. Így a gazdasági, politikai, kulturális stb. vonatkozások, melyeket a falunál látunk, még nem teszik a falu lényegét. Ezek csak a felszínen vannak, legjobb esetben egyes részjelenségek, amelyekből igazán megismerni lehetetlen. Mindezek a jelenségeken túl, mélyebben van a falu igazi valóságos lényege, melynek e jelenségek csak formai következményei, megjelenési alkalmi, de nem maga a falu. Igaz, hogy a falunak van vallása, vannak gazdasági, politikai, kulturális viszonyai, van erkölce, vannak szokásai, hagyományai, művészete és még sok minden egyebe. Mindezek

mélyén azonban van egy olyan vonása, amely ezeket fenntartja s összekapcsolja, amelyből ezek megérthetők, de nélküle ezek csak részjelenségek, s a falu igazi valósága megismerhetetlen marad. Ezt a belső egységet, mely a jelenségeket összeköti s a falu egész életét meghatározza, nevezzük a falu lelkének, a falu lényegének. Keresnünk kell tehát a társadalometikai közösség igazi alapját, lényegét. Ha a falut megérteni és igazán értékelni akarjuk, a falu lényegét kell megismernünk és felkeresnünk. Ez a lényeg pedig nem a részjelenségek összegében s összetételében, hanem azok belső alapjában keresendő. Az adatok összeállítása igazolhatja ezt a lényegét, de nem azonos vele. Csak így lehet a falura vonatkozó ismeretünk és értékelésünk ment attól a veszélytől, hogy azt félreismerjük.

Ha a falu belső valóságáról, lényegéről beszélhetünk, amelyet a falu lelkének nevezünk, megérthető az is, hogy azok, akik a falut igazán értékelni és megérteni képesek, nem mindig azokból kerülnek ki, akik a falu életének egyes részjelenségeit ismerik, tanulmányozzák. Sőt megtörténik, hogy e jelenségek tanulmányozása nem a falu igazibb megértésére, hanem egyenesen attól elvezet, mert a részjelenségek a figyelmet a külső megnyilvánulásokra fordítják. Ezért sokszor a néprajzi gyűjtések, szociográfiai kutatások, bár nélkülözhetetlen és pontos adatok feltárásával hozzájárulnak a falu egyes vonásainak megismeréséhez, elvesztik szem elől a falu egész képét s nem vezetnek lényegen alapuló megértéséhez. Ez minden adatmunkának általános kísértése, sőt az adatgyűjtő munka egyenesen túllépi feladatát, ha másra vállalkozik, ha nem elégszik meg az adatok lelkiismeretes és pontos összeállításával. Óvakodnunk kell tehát attól, hogy a falut másképen, mint a maga valóságában próbáljuk megragadni, mert az a veszedelem fenyeget, hogy vagy egyszerűsített városnak, vagy komplikáltabb tanyának nézzük, pedig a falu legnagyobb veszedelme és a legtöbb félreértés épen abból származik, hogy városi viszonyokat és rendszereket szabnak rá a falu életére.¹ Sok szemlélő azt hiszi, hogy a népszínmű-figurák, a cigánynóta, a parasztdomák, a falu életéből ellesett, önmagukban talán valódi, száz és száz apróság maga a falu, s aki ezeket ismeri, ismeri a falut is. Pedig csak külső vonásaiban, esetleg épen karrikaturájában, vagy meghamisított látszat szerint ismer belőle egyet-mást.

Falunevelésről tehát csak úgy lehet beszélni, ha *a falut nem egyes vonásaiban, hanem a maga valóságában igyekszünk megismerni*, mint olyan közösséget, amelynek belső lényege, lelke van, a lélek minden jelenség mögött, mint magyarázó elv, mint valóság áll. Hogy a falunevelésben olyan sok kudarc, olyan sok megghiúsult, alapjában véve nemes törekvés volt, hogy az egész falunevelés munkája máig is a próbálkozások és kísérletezések terén áll, abból magyarázható meg, hogy sohasem nézték a falut ebben a megvilágításban. Aminek szolgálatában ez a nevelés állott, tulajdonképpen nem a falu volt, hanem egyesek vagy közösségek szépen kidolgozott ábrándképe. Ezért nem tud

¹ L'Houet: *Zur Psychologie des Bauertums*. 59. l.

még mindig eléggé közel hatolni ez a nevelés a faluhoz s az idegen marad előtte. Míg a nevelésben és tanításban már régen elfogadott elv az, hogy a gyermek igazi megismerése nélkül minden nevelés csődbe jut, s nevelni csak akkor lehet, ha nem felületesen, hanem lényege szerint ismerjük a gyermeket, a falunevelés terén még mindig ott tartunk, hogy felülről kidolgozott skémákat akarnak ráerőszakolni a falura.

A falu életére azok voltak döntő hatással, akik a falu kérdésével ebben az értelemben foglalkoztak. Ezek igazi valóságában akarták megismerni és értékelni a falut s így lettek a komoly nevelői munka apostolai. Grundtvig Dániában nem azért végzett jelentős munkát, mert megalapított egy népegyetemi rendszert, hanem azért, mert a falu igazi értékelésével látott a munkához.² Németországban Hans von Lüpke³, Sohnrey⁴, a falu legkomolyabb és legnagyobb hatást gyakorló munkásai, a falu megértésének ezzel a vonásával rendelkeznek. A falu életének legkiválóbb irodalmi művelői, Gárdonyi, Baksay, az irodalmi alkotásaikban nemcsak egyes vonásait tárják fel a falusi nép életének. E vonások mögött ott található a falu lelkének igazi és mély megértése.

II.

A falunevelés problémája.

Második kérdés: melyek a falunevelésnek azon problémái, amelyeket tekintetbe kell vennünk, s amelyek ezt a munkát döntőleg befolyásolják? Ennek megvizsgálására tekintsünk át röviden azokon a kezdeményezéseken, amelyek a falu nevelésével foglalkoztak.

Németországban a falunevelés kérdésének hosszú története és nagy irodalma van. Ennek áttekintése azért is érdekes, mert több olyan kérdés merült fel ott, amelyek nálunk is megtalálhatók. A németek a XIX. században kezdték a falu nevelésével foglalkozni. A mai napig hármás irányváltozáson ment át a munkájuk. Ezekben az irányokban egyúttal a falu szemléletére vonatkozólag is látunk különbségeket.

Az első lépések abból indultak ki, hogy a falunak szüksége van bizonyos ismeretek megszerzésére, melyeket az iskola nem tud adni. Azonkívül az iskolakötelezettségi koron túl is biztosítani kell a továbbképzést. Így indult meg a törekvés az ismeretterjesztésre, a tudományok népszerűsítésére. Ez célul főként azt tűzte ki, hogy a falut a maga ősi tradicionális jellegében megtartsa, hagyományai tiszteletét ápolja s megőrizze azokat a politikai és konfesszionális hatásokat, amelyeket a falu eddig ápolt. Ez az irány tehát a régi alapokon indult s célja

² R. G. G. 1519. I.

³ H. v. Lüpke a német falunevelés, a Dorfkirche alapítója.

⁴ Sohnrey a német népművelés vezéralakja. (Deutsche Dorfzeitung)

konzerváló munka volt.⁵ A második irány a XX. század elején lép fel, kapcsolatban azzal a megújulással s annak következményeképpen, amely az egész nevelés kérdésében akkor felszínre jutott. A pedagógiában Linde és mások a metodus helyett a személyiség eleven erejét akarják érvényesíteni. Ezzel kapcsolatban áll elő a szociális nevelés követelése, majd a művészeti nevelés gondolata.⁶ Ennek az iránynak egyik főképviselője, sőt mondhatni megindítója F. Avenarius. Az ő indítására alakult meg a Dürerbund, amely programjába vette a művészeti nevelés mellett a népnevelés gondolatát is. Könyvtárak létesítése, röpivek kiadása, népnevelési egyesületek alakítása mellett megalapította a ma is fennálló Deutsche Landbuchhandlung c. vállalatot s folyóiratról is gondoskodott a falu számára.⁷ Célja az volt, hogy minden kultúra végcélját, az egyesnek a közösség kebelében és a közösség segítségével történő harmónikus kifejlődését, elősegítse. Tömegpedagógiát akart létrehozni.⁸ Össze akarta kapcsolni az addig idegenül egymás mellett álló két elemet: a népet és a művészetet, s a művészet szocializálása mellett az otthon kultuszát akarta bevinni a népbe.⁹ Tiltakozik minden népszerűsítés ellen, s elvet minden olyan gondolatot, mintha a népnek elég volna a tudományok és ismeretek egyszerűsített, népszerű formája. Követeli, hogy ne másodrangú dolgokat adjanak a népnek, hanem vezessék a tudomány és művészet mélyére. Az értelmiség nem külön osztály, amely felette áll a népnek. Ugyanazon problémák tüzeiben ég mindakettő s ezen problémák elé együtt kell állaniok a néppel. Ennek az iránynak kétségtelen nagy jelentősége van a népnevelés történetében. Vele kapcsolatban indul meg a falu és a nép tanulmányozása szociális, lélektani, vallásos oldalról, s irányul a figyelem a nevelés és vallásos élet speciális falusi problémái felé.¹⁰ A munka azonban nem volt elég rendszeres. Egyesületivé vagy mozgalomjellegűvé vált s nem számolt kellőképpen a falu helyzetével és érdeklődésével. Épen ezen egyesületi jellegénél fogva nem tudott hatással lenni s egységesen föllépni.

A harmadik irány épen ezt az egységet akarja biztosítani a népfőiskolák rendszeres, minden réteget felölelő munkájával. Eleget akar tenni az érdeklődési kör differenciáltságának is, mely a falu népénél található, s alkalmazkodni kíván a falu életéhez és érdeklődéséhez. Hangoztatja, hogy a falusi népművelés munkájának autonómnak kell lennie. Ezen egyrészt a falu teljes tekintetbevételét s a nevelés egyéb irányaitól való elválasztását érti, de másrészt a periférikus kérdések

⁵ Ez a gondolat adott alapot a „továbbképzés” gondolatának.

⁶ Sturm K.: *Die pädagogische Reformbewegungen*. Osterwieck. 1930. 24—25. l.

⁷ „Deutsche Dorfzeitung”, megindult 1897; „Dorfkirche”, 1900-ban.

⁸ *Dürerbund*. 100, Flugschrift. 51. l.

⁹ *Dürerblatt*. 38. sz. 958. l.

¹⁰ L'Houet: i. m. Bechtolsheimer: *Seelsorge in der Industriegemeinde*. Göttingen 1907. Hesselbacher: *Seelsorge auf dem Dorfe*. 1920. U. o. Fuchs: *Psychologie des Jugendlichen auf dem Lande*. 1930.

központba való tolásától óv.¹¹ Követeli a nevelésnek a tevékenység alapjára állítását, s ezzel kapcsolatban az ének, művészet gyakorlását, de az egyszemélyes gazdasági és politikai szempont helyett világnézeti szempontok érvényesítésével.

Ez a munka tulajdonképpen ebben a formájában a dán népegyetemek alapítójának, Grundtvignek, munkájára és kezdeményezésére vihető vissza. Ő irányította először a figyelmet a falu nevelésének ezen rendszeres formájára s teremtette meg az államtól független, önálló, saját magukat fenntartó népegyetemetek, melyek azonban nem a népintellektuális nevelésének voltak csak eszközei, hanem egy olyan népközösségi élet kifejezői voltak, amely közösségre akkor mind a nép politikai, jobban kifejezve, nemzeti, mind vallási magatartását illetően szükség volt. Téves dolog tehát Grundtvigre úgy hivatkozni, mintha a racionalista kultúrpedagógia híve lett volna. Épen a racionalizmus és humanizmus elleni felfogása adta kezébe a népfőiskola eszközt azért, hogy népét a racionalista egyházi szellemet támogató politika hatása alól kiszabadítsa s benne megerősítse a lelki közösség alapján álló nemzeti szellemet. Grundtvig tehát nem a humanista népegyetem megalapítója. Ez a gazdasági és kulturális szempontok kiemelésével egészen eltér alapítója irányától.

A magyar falunevelésben szintén megkülönböztetünk olyan irányokat és szempontokat, amelyek egymást felváltották vagy idők folyamán egymásba átmentek. Az első ebben a munkában a politikai és nemzeti irányú nevelés szempontja volt. Az a gondolat lépett előtérbe, hogy a falut politikai egységnek tekintették, s a munka vagy arra irányult, hogy azt bizonyos politikai irányok vagy pártok hatása alá vonják, vagy arra, hogy a falu népét bizonyos nemzeti ideál szolgálatába állítsák. Ez a nevelési ideál azonban nélkülözte azt az erőt, amely az ilyen irányú népevelésnek határozott és mély tartalmat adott volna. Alapja az a romantikus felfogás volt, amely a nemzet fogalmát a liberális idealizmus szellemében csupán politikai egységnek tekintette s a nemzet politikai életnyilvánulásából akarta megérteni és megérteni annak egész életét. Hiányzott ebből a felfogásból az az etikai vonás, amely a nemzetet belső valóságában ragadta volna meg. Helyette csak jelszavakat adott s ezek az egész munkát felszínén járóvá tették. De ellentétben volt ez a felfogás a nevelés egész fogalmával, amelynek abszolút célját kicserélte a nemzeti vagy politikai célkitűzések másodrangú, levezetett értékeivel. Elfelejtette, hogy a nevelés sohasem szolgálhat pártérdekeket, nem állhat irányzatoknak szolgálatában, s éppen a nemzet érdeke az, hogy a nevelés ne alacsony eszköz, hanem középpont, önmagáért megbecsült s a nemzet felett álló értékeket szolgáló munka legyen.¹² Ennek a hiánynak, a nemzet és a nevelés legmélyebb, etikai alapjai hiányának következtében maradt ez a munka idegen a néptől s eredménytelen.

¹¹ H. v. Lüpke: Neue Saat c. folyóirata, és Sohnrey: *Wegweiser für ländl. Wohlfahrtsarbeit*. Berlin 1930. c. műve ennek a törekvésnek kifejezői.

¹² Imre Sándor: *Pedagógia és politika*. Bp. 1911. 13. l.

A másik, a nép nevelésében szerepet vívő gazdasági szempont abból a gondolatból fakadt, hogy a falu nevelésének igazi feladata a nép gazdasági helyzetének javítása és megismertetése azokkal a módokkal, amelyek gazdaságilag magasabb fokra segítik. Így kezdődtek meg azok a még ma is folyó gazdasági és ismeretterjesztő mozgalmak, amelyek a falut már nem politikai, hanem gazdasági életében ragadták meg és akarták nevelni. A nép kultúrája gazdasági kultúra. Ez a nevelési elv teszi gazdagabbá, önállóbbá a falu népét, ezzel tudja kielégíteni emelkedő igényeit s ezzel tud behelyezkedni a nemzeti élet munkaközösségébe. Ezen fogalmazás szerint a falusi iskola tulajdonképpen gazdasági iskola, mely a nép tudatába a továbbképzés elemeit, a jobb megélhetés módjait viszi be. Ennél az iránynál nem annyira ott van a baj, hogy gazdasági ismereteket akar adni, hanem abban az egész értékelésben, amely ezt a szempontot minden más szempont alapjává akarja tenni. Alacsony, utilisztikus szempont alapján állunk itt, amely mindent a szerint néz, hogyan lehet hasznosítani: a természetből hasznos és káros növények és állatok tárházát, az irodalomból mintagazdasági tájékoztatót, a művészetből mezőgazdasági kiállítást, az egész életből s a falu neveléséből egy nagy gazdasági szaktanfolyamot csinált. A falu egész életét, érdeklődését, gondolkozását ennek a hasznossági szempontnak akarta alárendelni, s ezzel az alapjában helyes és szükséges feladatot, a gazdasági élet vezetését, az egész élet programjává akarta tenni.

A harmadik szempont a kultúra terjesztését tűzte ki a falunevelés feladatává. Arra törekedett, hogy a falu népe a nemzeti kultúra kincseit megismerje, részesüljön abban a kultúrkincsben, amelyet a nemzet kiépített. Ezáltal ne csak része, hanem öntudatos alkotóeleme is legyen a nemzet testének. Ennek eszközei voltak a különféle egyesületek, ismeretterjesztő előadások, műkedvelő szindarabok, dalárda, népkönyvtár stb. Ennek a munkának kettős hibája volt. Egyik az, hogy a már említett előbbi gazdasági értékelésből kifolyólag mindent a gazdaság szempontja alatt nézett s az utilisztikus szempont alá vont, a másik pedig az, hogy ez a kultúra nem volt sem igazi etikai, sem igazi nemzeti kultúra. Kultúra címen olcsó népszínmű-művelődést vitt be a nép lelkébe, a műkedvelő előadásokkal felébresztette a hiúságnak és dilettantizmusnak veszedelmét, meghamisította azt a képet, amelyet a falu önmagáról ápolt, s egyúttal meghamisította a falu képét az egész társadalom előtt. Igazi kultúra helyett álkultúrát, felszínes városi mázat lopott be a nép lelkébe, alacsony népszínmű-romantika ébredett fel, meghamisította az élet igazi valóságát azzal, hogy mesterkélt vonásokat ültetett helyébe s az élet, reális, valóságos követeléseit, az élet igazi ismerete helyett álkövetelésekkel, álismerettel akarta kielégíteni. Az irodalom, amelyet a falunak adott, romantikus ponyvairodalom volt s a kultúra vásári tömegárú. Ez a felfogás még ma is állandóan előtérben áll. Még ma is vannak, akik a falunevelés tetőpontjának a *Falurossza*, vagy *A betyár kendője* előadását tartják, s vannak akik azt hiszik, népies munkát végeznek, amikor ezeket az utánuk következő táncmulatságokkal együtt a falu életébe kapcsolják. Az a munka, ame-

lyet utánozni akar, Németországban egészen más eszközökkel dolgozik s egészen más célt tűz maga elé.¹³

Mindezeknek az irányoknak közös tévedése az, hogy a *falunemlítéséből* vagy *csak felületen ismeréséből* indulnak ki. Ezzel a kiindulással a faluba mesterkéltné és idegen dolgokat ültetnek. Csak egyes, nem is a legfontosabb vonásaiban ragadják meg a falut, de annak igazi lényegébe, a falu lelkéhez hatolni nem tudnak. Munkájukban annak a fantasztika feltevésnek áldozatai, hogy a falu az, aminek ők látják, s ezért a falunemlítés munkája valóságellenessé lett a kezükben. Ez a munka, ha egyes vonásaiban sikerült is átvinni a faluba, annak nem javára, nem lényegének kifejtésére szolgált, hanem éppen arra, hogy a falut a maga eredeti lényegétől és életétől elterelje, s abba hamis, idegen vonásokat iktasson.

Külön kell foglalkozni azzal a törekvéssel, mely az utóbbi évtizedben éppen az ifjúság között indult meg, különösebben a falu megismerésére és nevelésére. Az utódállamokhoz tartozó valamennyi magyar területen nagy lelkesedéssel kezdődött meg a munka. Eredményei arra mutatnak, hogy erre a munkára szükség van s nem hiábavaló.¹⁴ Kiinduló helyes gondolat az, hogy a nemzet, vagy — egy más fogalmazásban — a faj életének bázisát s a jövőjét biztosító feltételeket a faluban kell keresni. Elfordulva tehát minden romantikus és idealisztikus felfogástól, keresi azokat a reális alapokat, melyek a faluban megtalálhatók. Felhívja a figyelmet a falu helyzetére, kérdéseire, jelentőségére. Munkamódszerében ez a mozgalom kettős utat tart szem előtt. Egyrészt a falut szociográfiai felvételekkel akarja megismerni, vizsgálat tárgyává téve a gazdasági, ipari, kulturális, vallási és erkölcsi életét, háziiparát, társadalmi helyzetét és körülményeit.¹⁵ Figyelme kiterjed különösen azokra a feladatokra, amelyek az értelmiségi osztály és a falu kapcsolatából származnak s egy olyan törekvést akar indítani, amely a falu népét az értelmiséghez közelebb hozza s az értelmiséget a falu iránt tartozó feladatai tudatára akarja ébreszteni.¹⁶ A másik út, amelyen ez a mozgalom halad, arra törekszik, hogy a falu ősrégi és elfeledett értékeinek, népművészetének, népköltésének feltárásával igyekezzen a falu értékeit felszínre hozni, megismertetni és tudatoságra emelni. E két út közül főképen az első örvend nagyobb gyakorlásnak. Követi azoknak a külföldi mozgalmaknak nyomát, amelyek mostanában minden országban megtalálhatók, a falu és a nép felfedezésének gondolatát hirdetve.

A magyar munka három különböző országban három színezetet mutat. A magyarországi munka tudományos alapjai határozottabbak, bár több gondot fordít a népművészet és népköltés felkutatására, mint

¹³ Die Dorfbühne c. folyóirat. Mirbt: *Münchener Laienspiele* c. sorozat.

¹⁴ A csehszlovákiai ifjúság regösmozgalma; szegedi Bethlen Gábor-Körtanya- és agrársettlement munkája; Erdélyi Fiatalok falumunkája.

¹⁵ Demeter Béla: *Hogyan tanulmányozzam a falu életét?* Erdélyi Fiatalok falufüzetek 2. sz. U. a. *Az erdélyi falu és a szellemi áramlatok*, 3. szám.

¹⁶ Gyallai-Pap Zsigmond: *A nép és az intelligencia*. Erdélyi Fiatalok falufüzetek 1. sz.

arra, hogy ezt a munkát tudományosan megalapozza. Azonkívül a lehetőségei is megengedik, hogy tevékeny munkával (előadások tartásával, néphivatallal, ismeretterjesztéssel) legyenek segítségére a falu népének. Figyelmiük éppen a speciális helyzet folytán kiterjed a tanya kérdésére is.¹⁷

A csehszlovákiai ifjúság hasonló munkája más irányt mutat. Ez főként a népköltési gyűjtésekre irányul, melyet a regősmozgalom kezdett meg, majd a szociográfiai munkálatokra ment át. Azzal, hogy bekapcsolta a tanítóság egy részét is, a munka közelebb jutott a faluhoz, de ugyanakkor, mikor ez a mozgalom marxista alapokra helyezkedett, a falu népet osztályszempontból nézi s a munka feladatának azt tekinti, hogy a magyar tömegek kultúrájának marxista analizisével megvesse a magyar népkultúra történelmi alapjait. A módszer e munkában azon az elven épül fel, hogy az egyes adatok nem szilárd és változatlan tényeket szögeznek le, hanem csak egyik mozzanatát annak a változásnak, mely a tömegek életében dialektikusan történik, tehát a tények és adatok tulajdonképpen mozgásjelenségek s e mozgás mozgatója a társadalmi és gazdasági változások. Itt a falu tanulmányozásának és megértésének egyoldalú, marxista, tehát gazdasági magyarázatával találkozunk, amelynek már ismert nehézsége nyilvánvaló.¹⁸ Ennek különben a romániai munkában is vannak hatásai. Ezek abban nyilvánulnak meg, hogy a falut proletárszemmel nézve, osztálytagozódás alapján ítélik meg.

A romániai munka főképpen a szociográfiai kutatások alapján áll. Nyilvánvaló jelentősége, hogy az adott helyzetet világosan átértette, mikor a falu megértésénél tekintetbe veszi a gazdasági és társadalmi tényezők mellett a nemzetiségi viszonyokat és azt a helyzetet is, melyben az erdélyi falu van, s feladatául tűzi ki az intelligencia és nép kapcsolatát. Adatgyűjtésében kevésbé előítéletes, mint a csehszlovákiai. Nem köti magát ideologikus rendszerhez s így világosabb és elfogulatlanabb képet kap. Nehézsége az, amely talán a munka újságának is tulajdonítható, hogy nincsenek eléggé kidolgozva a falu megismerésének tudományos módszerei. Közülük csak a szociográfiai módszert használja, de nem veszi igénybe a lélektani, néprajzi, néphelölógiai, vallástörténeti módszereket, s ezzel sok olyan adatot hanyagol el, amelyek az egyoldalúságtól megvédenék. Nincsen kidolgozott tudományos módszere és elmélete a falunevelés egész rendszerére, módszereire. Ezért inkább a jóindulatú próbálkozások, mint a rendszeres munka irányában halad. Mindezek természetesen a munka további megerősödésével nélkülözhetetlenekké válnak. Kísértése, hogy a falut úgy tekintse, mint egy társadalmi osztálytagozódás egyik rétegét s ebből akarja a falu lényegét megérteni. Egészen téves felfogás s csak arra jó, hogy a falut a maga valóságában soha így megérteni ne lehessen. Az osztályelmélet nemcsak nem ismeri, de egyenesen megakadályozza

¹⁷ Buday: *A szegedi tanya problémái*. Hilscher: *Társadalomrajzi feladatok az Alföldön*. Szeged.

¹⁸ *A sarló jegyében*. Pozsony, 1932. 26. 113. l.

a falu megismerését, mert merőben idegen elvet visz be a faluba, kívülről vett szkéma alapján nézve azt.¹⁹ Az osztály és nemzetiség két homlokegyenest ellenkező szkéma: az utóbbinak van spirituális tartalma, az előbbinek nincs. A falura ráerőszakolni az osztályfogalmat, egyszerűen azzal jár együtt, hogy a falu megszűnik falunak lenni, mert az osztályelmélet nem ismerhet falut, mint szellemi, kulturális, társadalmi egységet, csak parasztságot, mint osztályt. A falut pedig ezektől megfosztani annyit jelent, mint megsemmisíteni azt.

Minden falunevelésnél tehát mi a legfontosabb kérdés? Ez adva van abban, amit előbb hangsúlyoztunk: a falunak *önálló élete* van, amelyre más életrendet, *máshonnan vett formákat ráerőszakolni a falu lényegének megszüntetése nélkül nem lehet*. Elfoglalhatjuk azt az álláspontot, hogy a társadalmi alakulás során a falunak meg kell szünnie, s helyette industrializált telepekre vagy kollektív termelő közösségekre van szükség, noha akkor is kétséges, hogy a falu a maga önálló életének nem keres-e más megnyilatkozási formát, s lehet-e egy csapással megszüntetni mindazt, amit ma falunak nevezünk. De ha igen, akkor is a falu idegen formákat nem tűr meg a nevelés ürügye alatt. Az első kérdés tehát a falu lényegének megismerése; azután az, hogyan kell alakulnia a falunevelés kérdésének az egyetemes neveléssel kapcsolatban, s melyek ennek a falunevelési munkának módszerei, eszközei, s végül hogyan áll ez a munka az egész nevelés szerkezetében?

III.

A falu lényege.

A falu megismerésére *sem a lélektani, sem a szociográfiai kutatások és vizsgálatok nem kielégítőek*. Ma különben is a lélektani kutatások ezen a téren háttérbe szorultak a sokkal kényelmesebb, mert kész adatokkal dolgozó szociográfia mellett. A lélektani vizsgálatok feltárhatják a falusi ember életének azon vonásait, amelyek felfogásának, másokkal való viszonyának, érzelmi életének megismerésére szükségesek; a szociográfiai vizsgálatok felkereshetik életének külső alkatát, megállapíthatják azt a helyzetet, amelyben él; a néprajzi kutatások

¹⁹ Mikó Imre: *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Az Erdélyi Fiatalok falufüzetei 4. sz. 134. l. Ennek a könyvnek, amely kilenc erdélyi falu adatait lelkiismeretes munkával gyűjti össze, jellemző súlyos tévedése, hogy e kilenc község adataira építi fel messzemenő s ily kevés adat által semmiképpen nem indokolt következtetéseit (Ugyanezt állapítja meg a Magyar Statisztikai Szemle bírálója, 1933. 209. l. Szerk.) s ezzel világos példát szolgáltat arra, hogy mennyire megbízhatatlanok a pontos tanulmány alapján nem álló, tisztán kikapott adatokra támaszkodó elméletek s mennyire nem szabad sem a szociográfiai kutatás módszerében feltétlenül bizakodnunk, még kevésbé a falu lényegét meg nem értő elméleteknek csak divatos hangzásuk miatt felülnünk. A fent hivatkozott végső konklúzió pedig egyenesen a szerző előbb elfoglalt álláspontjával is ellenkezik és szinte szöszterinti elfogadása a 18. jegyzet alatt említett hivatkozásnak.

kultúrkincsének legjavát hozhatják napvilágra, de ezen adatok mind csak külső vonásaiban, jelentkezéseiben mutatják a falut, de nem mutatják azt a belső lényeket, ami ezek mögött áll. Ahhoz, hogy az adatok világossá és életteljessé váljanak, több kell, mint csupán maguk az adatok. Kell egy vezető gondolat, kell egy olyan alapvonás megállapítása, amely ezen adatokat hordozza, s amelyek ennek csak kifejezései. Ezért van, hogy ezek az adatok és vizsgálatok önmagukban sok érdekes és értékes részletet mondanak el, a lélektani vizsgálatokkal sikerül összeállítani a falu népének olyan vonásait, amelyek egységes képben mutatják a falu gondolkozását és életét,²⁰ állapotrajzával külső körülményeit, de még mindig hiányzik ezekből is valami. Ennek a hiánynak tulajdonítható, hogy a szociográfiai leírások és a néprajzi gyűjtemések mellett is ott találjuk a falu romantikus vagy materialista szemléletét, bizonyoságául annak, hogy nem az adatok sora, hanem a mögöttük rejlő alapszemlélet határozza meg a faluról táplált felfogást.

Honnan nyerhetjük tehát a biztos és megbízható pontot a falu megértésére és megismerésére? Amint a lélektani és szociológiai vizsgálatok nem elégségesek arra, hogy a gyermek vagy általában az ember valóságát belőlük igazán megismerhessük, mert azok csak az egyéniség felszínén mutatkozó jelenségeket regisztrálják s csupán azokról a változásokról adnak felvilágosítást, amelyek az egyéniség külső vonalára esnek, úgy ezek a módszerek is a falu lényegét sem képesek megállapítani. Hogy az embert, a gyermeket a maga valóságában igazán megismerhessük, azt nem a külső jelentkezéseiben, hanem a belső lényegében kell megfogni, épp így a falunál is keresni kell azt, ami annak sajátos belső lényegét meghatározza. Mivel ezt eddig kevesen keresték, a falu a lényegét illetőleg ismeretlen maradt az ember előtt. Mi biztosít bennünket arról, hogy a falu életét hamisan nem egy olyan mozaiknak nézzük-e, amelynek egyes részei csak külső egységben vannak egymással, és nem olyan egységnek, amelynek minden egyes része organikusan fűződik egymáshoz, ahol élet, erő, kapcsolat van a legapróbb részek és a legnagyobbak között? Honnan tudjuk, hogy az a magyarázó elv, mellyel meg akarjuk fogni az egység egyes részeit és kapcsolatát, nem valami romantikus elképzelés, hanem valóság?

Ennek megtalálására az a gondolat vezet, amelyet már sokan hangsúlyoztak, hogy a falu legjellemzőbb tulajdonsága az életközösség.²¹ Ez azt jelenti, hogy azok, akik ez életközösséghez tartoznak, nemcsak együtt laknak, nemcsak kapcsolatban vannak egymással, külső és belső viszonyaikban nemcsak gazdasági, politikai vagy kulturális közösséget alkotnak, hanem olyan egységbe fonódnak, amelyben résztvesznek egész életükkel, sorsukkal, gondolkozásukkal, társadalmi viszonyaikkal, egész lelkületükkel, úgyhogy attól soha, míg a falu életét élük, el

²⁰ L. a már említett L'Houet: *Zur Psychologie des Bauerntums*, és Fuchs: *Psych. d. Jugendlichen auf d. Lande*, stb. műveket.

²¹ L'Houet: i. m. Kriek: *Philosophie der Erziehung*. Jena 1922. 91. 14. 1. Dietz: *Das Dorf als Erziehungsgemeinde*. Weimar 1927. 11. sk. 1. Adelman: *Stadt u. Land*. Die Tat. 1917. 687—88. 1. Weiss: *A mai magyar társadalom*. Budapest, 1930. 34. 1.

nem szakadhatnak. Ez az életközösség tehát túlmegy minden érdek-közösség, hagyomány-, vagy kultúrközösség vonásain. Nem kereshető csupán ezekben, mert ezek is csak kifejezői annak a kapcsolatnak, amelyről beszélünk. Az a pedagógia, mely a nevelésben a közösségi vonások megfigyelésére és kiemelésére gondot fordít, meglátta, hogy minden falu és város, valamint a lelki magatartásból kifolyólag minden tipikusan egységes formát alkot. Ezzel határozott, a képzésre vonatkozó tradíció és egyéni alkat jár, s ez alapja minden szervezetségi formának, ethosának, nyelvének, dalainak, amely képező és normatív erő gyanánt áll ott. Az az objektív szellem, amely ezeket fenntartja.²² Ez az életközösség a falunak olyan egyéniségfeletti, sőt társadalomfeletti vonása, amely a maga sajátosságában sehol másutt meg nem található. Bár minden város és minden foglalkozási ág rendelkezik ilyen közösségi vonással, mégis ez a faluban úgy áll előttünk, ahogyan másutt meg nem található. Egyetlen társadalmi réteg és osztály, még a legszorosabb kapcsolatot felmutató munkásosztály sem formált soha ilyen életközösséget, még kevésbé azok az osztályok, amelyek sokféle elemből állanak és ellentétes érdekek tüzeiben küzdenek.

Ez az életközösség *egyéniiségfeletti*, mert benne nem az egyén tetszése, érdeke, nem is világnézete vagy életfelfogása dönt, hanem ezt is kormányozza és hatalmában tartja, elősegíti vagy korlátozza az az életközösség, amelynek tagja. A falu embere eltörpül e közösség titokzatos hatalma alatt. Alá van vetve neki, ha ki nem akar szakadni belőle, meggyőződésében, véleményeiben, egész szellemi alkatában, világnézetében alkalmazkodnia kell hozzá. Ez a magyarázata a falusi tradíciók megdöböntő erejének, melyek e tudattalan, egyéniségfeletti életközösségbe nyúlnak le gyökereikkel. Innen van, hogy a történeti ismeretek, sőt mondhatni a történeti érzék teljes hiánya mellett, annak ellenére, hogy a falusi ember a maga történetét nem ismeri és nem tudja,²³ s a múlt iránt abban az értelemben, ahogyan e szót használni szoktuk, nem lelkesedik, a hagyományok tiszteletében ennek az életközösségnek egyik vonását éli át. De ugyanekkor ez az életközösség *társadalomfeletti* is. Felette van a falu minden társadalmi megmozdulásának, alakulásának, nem áll meg a közös gondolkozási formáknál, mélyebben rejlik mindezekenél. Ebben az életközösségben van a magyarázata annak az egyensúlyozottabb életnek, amelyet a várossal összehasonlítva a falu életében látunk, s ez a magyarázata az egész élete egységének, az extrémításoktól való óvakodásának is.²⁴

Íde vezethető vissza az, hogy a falu életében csak az vesz részt, *aki ebben az életközösségben benne van*. Aki nincs benne, azt a falu nem veszi be. Ha egész életében falun él és falusi foglalkozást űz is, soha falusivá nem válik. Innen van sok falusi vezetőnek, tanítónak, lelkésznek egész életén keresztül tapasztalt idegensége. A falu eltűri ugyan, helyet ad munkáinak, megbecsüli törekvéseit, de lélekben eggyé a faluval soha

²² Kriek: i. m. 209. l.

²³ L'Houet: i. m. 200—201 l.

²⁴ Adelman: i. m. 687. 751. l.

nem lehet. Ez az életközösség megmarad akkor is, ha a falu egyéneit vagy egyes csoportjait gazdasági, politikai érdekellentétek választják el egymástól. Akkor is közelebb áll hozzájuk a velük szembenálló falusi, mint a saját pártjukon levő úr, mert az életközösség felette áll ez ellentéteknek és erősebb azoknál. Viszont akárhová kerül is el a falusi ember, amíg ebben az életközösségekben benne van, amíg ebből ki nem szakadt, addig falusi marad, ha városban lakik is. Mindig fel lehet benne találni azokat a vonásokat, melyek erre vallanak, ha rejtetten, ha szégyenkezve mutatja is azokat. Sokszor csak a második nemzedékben szakad ki a család a falu életközösségéből, addig mindig magán hordja a falu jellemző vonásait. Titkos nosztalgiát érez a falu iránt. Leghőbb vágya, hogy egy kis darab földet vegyen magának, mert a föld a falut példázza előtte, egy darabját annak a közösségnek, ahová titokban mindig visszánéz és visszavágyik. Érdekes megfigyelni, hogy milyen változatosan jelentkezik és milyen kitarotán megmarad ez a nosztalgia, a falu életközösségébe való visszavágyakozás a legkülönbözőbb, változatos életsorsok ellenére is, és hogyan él ez olyanok lelkében is, akik talán nagyon kevés időt töltöttek a faluban, de akik ez életközösségbe már belejutottak. Érdekes megfigyelni, mennyire különbözik a föld, a falu képe iránti szeretet a nagybirtok-bérlő vagy a kényszergazdálkodást folytató iparos-falusi ember földszemléletétől.

Látható már ebből is, hogy ez az életközösség valami olyan alaptól táplálkozik, amely magánál magasabbra néz s független a változásoktól, s amelyet gazdasági, társadalmi érdekek és szempontok legfeljebb csak színeznék, de sem nem befolyásolnak, sem meg nem magyaráznak. Látható, hogy a falu népe, amelyet az összes társadalmi osztályok között a legönzöbbernek szoktak tekinteni s azt hiszik róla, hogy az anyagi élet kérdéseiben találja meg élete alapját, tulajdonképp valami olyanon épít, amely mindezeknek felette áll. Az előbbi szempontok csak kísértései annak az életnek, amelyet folytat. Ennek az életközösségnek is van tehát alapja, van tartalma. Hol találhatjuk meg ezt az alapot?

Mivel ez az életközösség nem merül ki külsőleges életviszonylatokban, hanem ezeknél mélyebb alapra mutat, világos, hogy a falu számára az *életnek egészen más felfogása* van érvényben, mint ahogyan az életet a városi ember érti. Míg a közfelfogás az életet a maga mindennapi életét érti, kedvező vagy kedvezőtlen változásaival, melyeknek kulcsa vagy a saját kezében vagy valami véletlen, felsőbb, kiszámíthatatlan akaratban, vagy a körülmények nem sejthető összzejátszásában rejlik, addig a falusi ember számára az élet titokzatos hatalom, amelynek gyökere és egész menete ember- és világfeletti egységet mutat. A nagy objektivumnak ő csak egyik része. Ennek forrása és eredete nem az ember, nem is külső körülmények, nem is a sors vagy a véletlen hatalma, hanem a végtelenség, amelyhez az ember részként, porszemként kapcsolódik. Ez a *végtelenhez való kapcsolódás* a falu életének, a falusi élet- és világszemléletnek, gondolkozásának alapja és magyarázója. A végtelenhez való kapcsolódás ténye döntően jellemzi a falu egész világát. Míg a végtelen a kultúrembernek fogalom, szkéma, amelybe elhe-

lyezi s bekoronázza világnézetét, a falusi ember számára valóság, amellyel kapcsolatban van. Ezt a kapcsolatot nem értelmi formákban, nem logikai rendszerekben, nem is bizonyos tevékenységekben konstruálja meg vagy következteti le, hanem életkörülményeiben, egész életfolytatásában megéli. Az út, ahogyan ide eljut, ahogyan a végtelent megtapasztalja, nem az indukció útja, amely egyes jelenségekből ér el a végtelen valóságig, hanem a redukció, mely e végtelen valóságából keresi és érti meg, magyarázza meg a világot. Ez a végtelenhez való kapcsolat, amelyet sok hasonlósággal a gyermeknél is megtalálunk, némelyeket arra készítet, hogy a falusi embert a gyermekkel hasonlítsák össze. Kiskorúságot tulajdonítanak neki s erre építik föl a falu nevelésének bizonyos alapkérdéseit a gyámoltalan és kiskorú iránti leereszkedő szeretet alapján.²⁵ Ez a hasonlatosság azonban különbözik a gyermek valóságszemléletétől, mégpedig abban a jelentős tényben, hogy a gyermek, életformája következtében, nem dolgozik adatokkal s nem igyekszik ebből a szemléletből rendszert alkotni, míg az errealáló törekvés a falusi ember lelkében megtalálható. Ez a végtelenhez való kapcsolódás primitív abban az értelemben, hogy *az ember ősi, eredeti állásfoglalására jellemző a világ jelenségeivel szemben*. Nem tekinthető tehát elmaradottságnak és alacsonyabb szemléletnek, mert éppen az ember azon állapotát fejezi ki, mikor az ember a végtelennel az emberi kultúra, gépiessé vált életviszonyok, megrögződött gondolkozási formák, (ezen, az embert gépiessé, az igazi valóság iránt érzéketlenné tevő elemek) nélkül, a maga embervoltában, mint az egész világvalóság egy része, kapcsolódott. Az emberiség életében folyton megújuló törekvések, és éppen az ember ezen vonását legjobban elhanyagoló mai technikai civilizáció korában látható *törekvés az ember igazi mivoltához való visszamenekülés iránt, igazolják ennek, a végtelennél való kapcsolatnak az emberre nézve nélkülözhetetlen voltát s ennek hiányában az ember teljes elgépiesedését*. Az, hogy a falu minden újítást, mégha az anyagi javát szolgálja is, visszautasít, hogy a természettudományos alapon álló világnézet, a géptechnika a társadalmi rendet egy állítólag jobbal, vagy egyenesen tökéletessel kicserélni akaró mozgalmak elől is elzárkózik, vagy csak nagyon kis mértékben reagál ezekre, hogy benne most, a legellentétebb időkben, tapasztalható különös mértékben a vallásos irány felé hajlás, nem apáthiából, hanem ebből a törekvésből magyarázható, mellyel a falu a végtelennel megszakadással fenyegető kapcsolatát akarja helyreállítani.²⁶

Ez a végtelenhez való kapcsolódás *nem tudatos formában* él a falu lelkében. Néha úgy tűnik föl, mint valami csodálatos miszticizmus, hogy általa elmerüljön a felette álló erőben s hatalmába kerítse azokat, majd úgy tűnik föl, mint mágia, mint a falusi babonának és néptheológiának az a szövedéke, amelynek adatait a néprajzi kutatások tárják fel. Máskor abban jelentkezik, hogy a végtelent a hit rendszeresebb, kiképzettebb formájában akarja megragadni, melyben a sejtelemnek már egy

²⁵ Fekete József: *A magyar népművelés körvonalai*. Bp. 1930, 27—28. 67. l.

²⁶ *A sarló jegyében*. 42. l.

világnézeti forma körvonalai adnak helyet: ekkor arról beszélünk, hogy a falu népe jellegzetesen vallásos karakterű. Máskor a maga életének vonásaiban akarja kifejezni, beleviszi azokba az életformákba, melyekben él s ezzel megeleveníti, felemeli, a végtelenbe nyújtja azokat: ekkor beszélünk arról, hogy a falusi ember hagyomány- és szokásközösségben él, amelyet nem lehet megtörni. Végül ez a végtelennel való kapcsolat néha a természet életével való egyesülésben mutatkozik: ekkor azt mondjuk, hogy a falu élete a természet életétől függ s a falusi ember a természet embere. Pedig egyik sem meríti ki azt, ami mögöttük van: ezek csak jelenségei annak, ahogyan a falu a végtelenhez való kapcsolódásból ért meg és él át mindent. Ez a kapcsolódás nem az, amit „vallásosságnak” nevezünk, nem „hit”, nem is a maga alá vetése az egyház befolyásának, hanem valami, ami mindezek mélyén és alapjában rejlik. *Ehhez a számára egyetlen és igazi valósághoz menekül* a környező jelenségekkel és eseményekkel szemben, s ebben a titokzatos világban, amely csak az övé, amely tőle elvehetetlen és más által elsajátíthatatlan, merül el s éli a maga életét. Ezért van, hogy ez a végtelenhez való kapcsolódás, melyet csak jelenségeiben lehet megfigyelni, kikerüli a szociográfus ceruzáját, a pszichológus műszereit, és sokszor azok megfigyelését is, akik legközelebb vannak hozzá.

Ha megláttuk, hogy mi a falu életének alapja, akkor azt is meg kell látnunk, hogy a végtelenhez való kapcsolódás *nem fogalmi rendszerben*, nem világnézeti formában, hanem sokszor alig észrevehető tudatalatti sejtelemben él a falu népénél, de úgy, hogy ennek magyarázata nélkül a falu életének egyes jelenségei meg sem érthetők. Nem lehet tehát a falunál olyan világnézeti rendszert keresni, mint amilyent a kultúrembernél látunk, akit éppen a kultúrája kényszerít, hogy logikai formában kialakított világnézettel próbálja a jelenségeket megmagyarázni. Minden kísérlet, melyet a falu világnézetének összeállítására teszünk, töredékes marad. Míg a kultúremler intellektuális ösztöne miatt csak ritkán teheti meg, hogy egymással ellenkező elemeket tőrjön meg világszemléletében vagy világnézetében, s csakis akkor, ha ezek folytonosan nyugtalanító kérdések számára, a falusi ember előtt ezek a világnézeti elemek a legnagyobb ellentétek mellett is megállhatnak egymás mellett, mert világszemlélete nem logikai alapokon nyugszik. Az értelmi úton elfogadott megállapítások mellett ott vannak régi gyakorlatok, megmarad a régi hit, melyet nem lehet kiirtani, mint ahogyan a Gárdonyi egyik falusi elbeszélésében is a babonában és boszorkányokban nem hívó falusi ember mégis alkalmazza a boszorkány erejét megrontó varázsszert.²⁷ A világnézet egységét nála tehát nem logikailag kikerekített rendszer, hanem a végtelennel való kapcsolat őrzi és alkotja, s ez minden értelmi alapon álló abroncsnál erősebben tartja össze számára az egész világot. Visszautasítja, ami ebbe az egységbe nem talál, ha százszor be is bizonyítják neki annak igazságát. A világszemléletében mutatkozó hiányokat és szakadékokat, amelyeket az értelmi kultúrával rendelkező ember logikai úton igyekszik áthidalni, nem értelmi úton keresett magyarázatokkal

²⁷ Gárdonyi: *Az én falum*, I. k. 48—49. l.

osztatja el, hanem egyszerűen kiejti őket, mert ezeket nem tartja fontosnak az egység biztosítására. Így világszemléletében nincsenek logikai hiányok, kényszerű ugrások vagy ő nem érez ilyeneket, mert minden magyarázatot, a jelenségek és jelentések egységét a végtelennel való kapcsolatukban érti meg és ebben a síkban, nem pedig a logikai gondolkodás síkjában őrzi ellen. Ismeretei nem adatok, hanem tekintély után igazodnak. Adatokra és ismeretekre sokszor nem is kíváncsi. Tanultsága, világnézete a kultúremlerétől teljesen különbözik.²⁸

Az a tény, hogy a falusi ember a végtelennel való kapcsolatát nem fogalmi úton nézi, hanem átéli, magyarázza meg azt, hogy a falu vallja az élet egységét. Ez azt jelenti, hogy a falu az életet nem részjelenségeiben nézi, hanem abban a titokzatos összefüggésben, amely annak végtelenségét, örökkévalóságát, ezernyi megjelenési formáját mind egy egységben akarja szemlélni. Ebben megint különbözik a kultúremlertől, akit épen a kultúrája s a jelenségekre berendezett komplikált életmódja kényszerít arra, hogy életét ezerféle cél és érdek szempontjának rendelje alá, szórja szét. Ezért cserében az élet egységéről kell lemondania. Nem láthat át a sokszínű változatokon addig az egységig, amely az egész életet összekapcsolja. Részben ez okozza szétépettségét, érzékenységét, mert folytonosan résen kell állania, hogy megfeleljen a különböző oldalakról feléje irányuló igényeknek. A falu számára ez az egység nem az igények alacsonyosságában, nem a primitív körülményekben, hanem a végtelenhez való kapcsolódásban van, mellyel egységben látja az egész életet. Nem problémák állanak előtte, amelyeket kénytelen megoldani, hanem éppen öntudatlanul és boldogan merül el abban, hogy a világ titok s ezt a titkot nem kénytelen megfejtani. Az élet magában foglal számára mindent, maga is része a titokzatos világnak és életnek, amelyben résztvesz a világ minden jelensége, amelyben ismeretlen erők uralkodnak, amelyben a halál sem más, mint a végtelenhez való közelebb jutása, amellyel eleven kapcsolatban tudja magát.

Igy lehet megmagyarázni a falu életének azokat a jelenségeit, amelyeket a néprajzi kutatások, a szociográfiai és lélektani vizsgálatok már régen figyelembe ajánlottak, de különálló, egymástól független jelenségeknek tekintettek. A falu természetérzése a természetet nem úgy tekinti, mint egy kialakult világgép részét, hanem mint egy megsejtett egység megnyilvánulását, amelyben minden erő és minden titok egy egységből vezethető le. „Az ég tele van titkos susogással, és hajlongó árnyékokkal... Titok és rejtelem az egész világ” — írja Gárdonyi.²⁹ Ez tölti be a falu életét a babona és mágia ezernyi kisebb-nagyobb jelentkezésével. Ennek alapja ismét nem a hagyományokhoz való ragaszkodás, hanem eszköz a falu számára, amellyel a végtelent megragadni, vele való kapcsolatát megélni és megérteni akarja. Ebben a természetben az ember mint annak egyik, bár legértékesebb és legöntudatosabb tagja, egységben érzi magát az állatokkal, a növényekkel, az egész teremtettséggel. Az állatokkal való kapcsolata sem a haszon, hanem ezen egység szem-

²⁸ Imre Sándor: *A magyar nép művelődése*. Hmv. 1887. 6. l.

²⁹ Gárdonyi i. m. 51. l.

pontjából ítélendő meg. Ellenszenves előtte az a teremtmény, amely ebben az egységben az ártó, gonosz elemet képviseli, de szeretettel fordul a felé, amelyről úgy látja, hogy életében résztvesz és vele közösségben van.³⁰ Ezek a természetfölötti és emberfeletti elemek uralkodnak a *valóságában is*. Ez az oka annak, hogy a vallás racionalizálása, egy olyan vallásos világkép hirdetése vagy kialakítása, amely ésszerű és megokolt, nem előmozdítja, hanem egyenesen hátráltatja a falu vallásának mélységét. Az ilyen értelmi alapon álló vallásos világnézet éppen azt nem adja meg neki, amire vágyik, hogy a végtelennel való kapcsolat vonásait megőriztse, határozott irányba vezesse és igazolja. Helyette éppen ellenkezőleg e kapcsolat mélységétől és titokzatosságától fosztja meg, emberi rendszereket visz eléje, amire neki sem kedve, sem hajlama nincs. Így van a helyzet az egyházi élet kérdéseivel és az egyház munkájával is, amelyben a falusi ember a végtelennel való kapcsolat egyik közvetlen módját éli meg a vallás által. Ha az egyház élete az ő számára nagyon is érthetővé válik, ha ez kimerül cselekményekben, bizonyos életgyakorlatban, elfogadott ismeretekben, akkor benne nem örömet, kielégedést, hanem csalódást okoz, mert a végtelennel való kapcsolatát oldja fel, láthatóvá teszi a láthatatlant, immánens térre viszi át azt, amit ő transzcendensnek ismer és annak is akar ismerni. Ezért nem szereti a vallásban, egyházban az emberi kiemelését, az ember beleavatkozását abba, amit ő emberfelettinak lát, de szereti a méltóságot, a fenséget, az ünnepélyeséget, mert ebben a numen van számára jelen.³¹ Minden, ami ezt a végtelenséget ábrázolja, megvalósítja, megmagyarázza, elvesz annak fenségéből, de egyúttal lehetetlenné teszi a megélését is, mert erre nem értelmi és cselekedeti utak, hanem a belső megélés útján akar eljutni.

Végül még csak egy dologban lássuk meg, milyen mélyen befoly a végtelennel való kapcsolat a falu életében még olyan ponton is, mint a nemzeti *élettel* való viszonya. Ez a viszony, ahogyan a falu résztvesz a nemzet életében és sorsában, nem történeti alapokon nyugszik. Már utaltunk rá, hogy a falu történeti érzéke nagyon csekély, semmit sem becül csak azért, mert régi, s történeti ismeretei is csak pár nemzedékre nyulnak vissza. Még kevésbé lehet a nemzeti élettel való viszonyát a gazdasági és más érdek szempontjának javára írni, mint azt ma divatos feltenni, hiszen az érdek kérdésében egyenesen minden kapcsolatot szét tud szakítani, viszont, ha kell, érdektelenül tud ragaszkodni fennálló kapcsolatokhoz. Nem magyarázza ezt a hagyománytisztélet sem, hiszen ezt is magyarázni kell. A nemzettel való viszony alapját csakis a végtelennel való kapcsolatban kereshetjük. Ebben éli át a nemzet valóságát a maga életközösségében, mikor az egész nemzettel nem érdekeit, nem kultúráját, nem hagyományait, nem történeti eseményeit, hanem egész

³⁰ Gárdonyi i. m. 67. 127. l. Ez mutatja legjobban, hogy a néprajzi kutatások adatait nem lehet különösen ilyen kérdésekre nézve kielégítőkné tartanunk. Magyarozatuknál nem nélkülözhetők a vallástörténeti és theologiai szempontok irányadó jelentősége.

³¹ Illyés E.: *A magyar ref. földművelő nép lelki élete...* Szeged, 1931. 30—49. l. Ezen adatok rendszeres összefoglalása és feldolgozása tekintetében irányadó jelentőségű könyv.

életét mint egységét látja kapcsolatban állani, olyan kapcsolatban amelynek alapjai nem a földi viszonylatokban, hanem a végtelenben, ember- és társadalomfeletti viszonylatban vannak rejtve. Részletes levezetés alapján több oldalról is rá lehetne mutatni arra, hogyan magyarázható a falu egész élete és annak minden jelensége az egyéniségfeletti erőből, hogyan befolyásolja azt és teszi különbözővé minden másról, vagyis hogyan teszi faluvá s marad a falu ennek mindaddig, míg ez a vonása megmarad. Mert a falu igazi lényegét ez alkotja, s ha ettől megfosztják, ha ez valami ok miatt kihal belőle, megszűnt falunak lenni. Lesz belőle tanya vagy kisváros, amely elvesztette valódi jellegét.³²

A falu életére legnagyobb hatással azok voltak, *akik megsejtették a falu ezen vonását*, akik megértették a falunak nemcsak a külső jelenségeit, hanem a falu lelkét a maga igazi titokzatos valóságában. Ezek azok, akik igazán ismerik a falut, s ebből az ismerésből nem felületes következtetéseket vonnak le, hanem odafordulnak a faluhoz, nem leereszkedő pártfogással, hanem szeretettel ölelik fel, nem reklámot csinálnak neki és nem akarják kijátszani politikai vagy gazdasági elméletek ütőkártyája gyanánt, hanem meglátják benne a nép és a nemzet igazi, legmélyebb alapját. Ilyenek Gárdonyi, Baksay, Rosegger, Sohnrey, Otto Ernst, stb., a falu igazi értékelői és megértői. Ezek mindig óvakodtak attól, hogy idegen mázt, idegen gondolatot erőszakoljanak a falura s kiforgassák a maga valóságából. Nem akarták a falut mondva csinált formákra átdolgozni, városi vagy éppen kisvárosi gondolkozást belevinni, hanem úgy vették, amint van, és úgy akarták megismerni, amint van. Akik nem így járnak el, azoknak egy ideig és bizonyos pontokon siker koronázhatja munkájukat, ráerőszakolhatnak a falura egy-egy „kultúrvonást”, talán sikerül keresztülvinniök valami nagyszerű gazdasági reformot, vagy átvenni valami külföldön bevált receptet s meghonosítani, de az a tapasztalat, hogy mindezeknek hosszú életet a falu nem engedélyezett. Mihelyt elment a lelkes reformer, a falu visszatért a maga régi életformájához, elfelejtette a betanult szerepet, megnyugodott a nagyszabású reformok után s élte tovább a maga életét. Ez szerencse is, mert ha a váltakozó falureformátoroknak sikerült volna maradandó hatást elérni egymással ellenkező és máshonnan hozott elveikkel, régen nem lenne falu a világon. Így áll szemben a falu a maga valóságos életével, s annak gyökerébe kapaszkodva, a gazdasági reformátorral éppen úgy, mint a politikai agitátorral, a kapitalizmussal éppen úgy, mint a kollektívizmussal és racionalizálással. Ha nem így tenne, az a falu halálát, megszűnését jelentené.

Igy a *falu nevelése* is csak azon az alapon lehetséges, hogy *keressük a falu életében, valóságában* azokat a vonásokat, feltételeket és lehetőségeket, amelyeket a falu tényleges élete nyújt a munka számára. A falu nevelése tehát *nem annyira módszerek, hanem a szempont* kérdésén dől el. Azért olyan kevés a tényleges eredménye a falusi népművelésnek, azért jelent olyan keveset a falu számára a falusi iskola is, azért nem tudnak ezek maradandó hatást termelni, mert figyelmen kívül hagyják

³² Kriek: i. m. 211. l. Adelman: i. m. 683. l.

a falu lelkét. A falusi iskola is tulajdonképpen nem más, mint egyszerűbb és lényegtelen vonásokban alkalmazott városi forma. Természetesen ez a megállapítás nem jelenti azt, hogy az adatgyűjtő, a kutató munka értéktelen vagy fölösleges, sőt nagyon nagy szükségünk van rá, hogy a falu lelkének alapvonását egyes megjelenési formáiban felkeressük és megértsük. Ezek az adatok mutatják részleteiben azt, amit itt alapelveiben láttunk. De hangsúlyozni kell, hogy az adatok komoly feldolgozása nem történhetik ezen szempont figyelmen kívül hagyásával, ha csak nem akarjuk azt, hogy a részjelenségek labirintusában eltévedjünk s e jelenségek eltereljenek bennünket a falu igazi lényegének megértésétől.

IV.

A falunevelés célja és módjai.

Láttuk, hogy a *falusi ismerete* nélkülözhetetlen a falunevelés munkájában, s láttuk, hogy a falu ismerete nem állhat meg csak a külső jelenségek vizsgálatánál, hanem le kell hatolnia a falu lényegének megértéséig, melyet mi a falunak a végtelennel való kapcsolatában s életközösségének megértésében találtunk meg. Ezekből a megállapításokból következik, hogy a falu nevelésére irányuló minden munka csak ebben a gondolatban gyökerezhet s ehhez kell mindegyiknek visszatérnie. Ezen gondolat elhanyagolásával nem beszélhetünk a falu, csak legjobb esetben egy csoport, réteg, bizonyos osztályok vagy egyesek neveléséről. Az ilyen munka szükségképpen elenyésző, a falu egész életére ki nem ható jelentőségű lesz.

De figyelemmel kell lenni a falu megismerésével kapcsolatban *a nevelés fogalmának tiszta látására is*. Nem minden, vagy bármely irányú munka nevezhető nevelésnek, még kevésbé falunevelésnek vagy falumunkának. A legszebb gazdasági programmal sem helyettesíthető a nevelés gondolata önmagában, a legbuzgóbb ismeretterjesztés sem nevelés, még kevésbé az a politikai jelszavak hangoztatása. Ha ezek nem öntudatos, komoly nevelői munka részei, ha nincsenek valami nevelői gondolatnak alávetve, nem kielégítőek, sőt egyenesen félretolhatják és megbéníthatják a nevelés igazi munkáját. Nemcsak sikertelenséggel fenyegetnek, de esetleg a falu egész életét természetellenesen csavarhatják félre. Különösen ma, amikor a falumunka és a falunevelés gondolata divat és jelszó, amikor a gazdasági életet szabályozó és ilyen érdekeket szolgáló szövetkezetek alapításával, ismeretterjesztő előadások rendszertelen, ötletszerű tartásával, falusi műkedvelő-gárda teremtésével s más ilyen egészen egyéni vagy egészen periférikus kezdeményezésekkel könnyen lehet valaki a falumunka megalapítója, világosan hangsúlyozni kell, hogy a falu nevelését semmiféle ilyen eszközzel és módszerrel azonosítani, a nevelésnek ilyen eszközökkel való azonosítását elismerni nem szabad. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ilyenekre nincs szükség, hogy ezek feleslegesek és haszontalanok, hanem azt, hogy ezeknek nem önmagukban van a jelentősége, hanem csak annak a célnak a szolgálatában, amelyre az egész falunevelésnek néz-

nie kell. Ha ezeket a munkákat és módszereket a nevelés igazi célja mozgatja, ha tartalmat és szempontot tőle kölcsönöznek, csak akkor beszélhetünk velük kapcsolatban a falu neveléséről.

Hangsúlyoznunk kell tehát azt az igazságot, amely ma ismét kezdi elveszteni a jelentőségét, hogy a *falunevelés: pedagógia*. Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy a falu emelése, a falu életében végzett öntudatos munka nem állhat meg egyéni próbálkozásoknál és nem merülhet ki egyéni célkitűzésekben, hanem alá kell vetni ezt a munkát a nevelés komoly és alapos célkitűzéseinek. Ez a célkitűzés pedig nem egyes jelenségekre tekint, nem periférikus célokat tűz maga elé, hanem a nevelés egységes céljából akarja megérteni és kitűzni a falu nevelésének problémáját és célját is. Nem elégedhetik meg a nép gazdasági jólétének emelésével, sem azzal, hogy kulturális kincset akar megosztani a falu népével, vagy politikai gondolkozását akarja befolyásolni. Ezek a célkitűzések elégségesek voltak a racionalizmus régi elmélete alapján, amikor a nevelésben csak bizonyos ismeretek vagy szokások átadását látták, s amikor azt hitték, hogy elég a külső körülmények megváltoztatása, hogy a falu kiszabaduljon a fenyegető káros hatás nyúgéból. Ma azonban tudjuk, hogy a nevelés fogalmát nem meríti ki a gazdasági jólétre és érvényesülésre vezető kioktatás, sem az ismeretterjesztő tanítás, a műkedvelő színelőadások rendezése, a nép intellektuális látkörének bővítése, sőt még a nemzeti eszmék és nemzeti nyelv fejlesztésének, az ősi szokások megtartásának vagy újrafelvételének törekvése sem. Ezek lehetnek eszközök a nevelés egyetemes célja szolgálatában, de nem állíthatjuk őket oda a nevelés s így a falunevelés számára legfőbb cél gyanánt. A pedagógia ennél magasabbra néz: *olyan célt keres és tűz ki a falu nevelése elé is, amely egyrészt a falu valóságának megfelel, másrészt a nevelés fogalmával megegyezik*. A falunevelés: pedagógia, tehát irányelveit csak a pedagógia képes megadni. Ez óvhatja meg ezt a munkát az elsekélyesedés veszedelmétől.

Ha azonban így tesszük fel a kérdést, akkor egy másik probléma áll előttünk, mely szorosan összefügg a falu nevelésének kérdésével: ha a nevelésnek egyetemes célja van, amely mindenütt és minden körülmények között egységesen állapítja meg a nevelői munka feladatát, lehet-e akkor külön falunevelésről beszélni? Nem veszti-e el a nevelés célja a maga egyetemességét, ha ezt bizonyos körülmények, a falu élete és lényege szerint akarjuk szabályozni? Vagy nem áll-e fenn az az eset, hogy a falu veszíti el a maga lényegének érvényesítését? Pedig ennek tekintetbevételét eddigi fejtegetéseink szerint a nevelés munkájában mellőzni nem lehet.

Erre a kérdésre az a gondolat ad feleletet, hogy a nevelésnek valóban *egyetemes célja* van, olyan célja, amely nem egyes viszonyok és körülmények szerint alakul, ha ugyan nevelésen nem szoktatást vagy bizonyos adott viszonyokhoz való alkalmazást értünk. Ez az egyetemes cél nem bizonyos emberi gondolatokon, véleményeken, világnézeti vagy egyéb felfogásokon nyugszik, hanem nyugszik *az ember igazi rendeltetésének gondolatán*. A nevelés abból indul ki, hogy keresi az ember ren-

deltetését: milyennek kell lennie, hogyan kell szembenállania a világgal és megállania a világban. A nevelés munkája pedig arra törekszik, hogy ezt a rendeltetést az ember számára élő, kötelező erővé tegye, úgy állítsa eléje, mint amely egész valóját, egyéni és társadalmi életét igénybe veszi és meghatározza. Keresi a módokat, miképen lehet az embert rávezetni arra, hogy mit kíván ez a rendeltetés tőle az élet különböző viszonylataiban, és mit kíván tőle éppen azon a helyen, ahol áll. Ez az egyetemes cél azonban, bár tartalmában változatlan, bár gyermek és felnőtt, király és koldus, falu és város számára mindig ugyanazt a parancsot hangoztatja, *formájában mindig alkalmazkodik* éppen ahhoz, akinek vagy akiknek neveléséről szó van. Egyetemessége nem általánosság. Nem általánosságban bizonytalan és színtelenségben elmosódó parancsot ad, hanem azt mutatja meg vagy azt segít felkeresni, hogy éppen azon helyben, azon körülmények és feladatok között, azon lehetőségek és feladatok birtokában, ahol az egyén és a közösség áll, ez a rendeltetés hogyan tölthető be és mire kötelez.

Ebből kiindulva valljuk azt, hogy igenis lehet, sőt *kell falupedagógiaiáról beszélni*. Meg kell látni azokat a speciális feladatokat, amelyek a nevelés célját éppen a falu számára külön meghatározzák. A falunevelés életteljessé, valódivá, igazzá csak akkor lesz, ha tekintetbe vesszük azokat a speciális vonásokat, amelyek előttünk állanak.³³ Ez a speciális cél alakulása pedig hogyan történik, megmutatja éppen az az alapvonás, amelyet a falu lényegéről az imént megállapítottunk. Ez az az adottság, amely a falunevelés célját meghatározza.

Hogyan kell tehát a falunevelés célját megállapítanunk? A célkitűzésben a falunak a végtelenhez való kapcsolódása s az életközösség jellege domborodjék ki. Keresni kell tehát a falunevelésben azokat a vonásokat, ahogyan az ember rendeltetésének kérdése ebben a kapcsolatban megjelenik. A falu az *ember rendeltetését* nem valami emberi megállapítás, világnézeti elmélet, neki átadott hitrendszer szerint nézi, hanem abban látja, hogy *az ember létének és valóságának végtelen alapjaihoz* kapcsolódjék. Az ember életcélja adva van. Ezzel az adott céllal szemben minden emberi célkitűzés vagy ennek kifejezése, vagy árutakon való járás. Ezt az életcél-t nem külső cselekedetekben akarja látni, nem is gondolatrendszerekben, hanem meg akarja élni a világ és a maga élete tényeiben. Csak ami ebben a célban tényszerű, képes rá, hogy a falu számára a nevelés alapjává váljék. Elutasít magától minden irreális emberi vállalkozást és elméletet, s keresi azt, hogyan áll az ember a végtelenben, az egységben, az élet nagy, emberfeletti árában. A nevelés akadályai éppen abban vannak a falu számára, hogy ezek a végtelen összefüggések kiesnek, elvesztik a valóságukat a lélek előtt, behelyettesítetnek felfogásokkal, cselekedetekkel, társadalmi viszonyokkal, s ezek idegen testté válnak a falu számára s kínzó ellentétet ébresztenek benne. Az ember a maga rendeltetésében szétszakad és elforgácsolódik, esetekké, állásfoglalásokká, bizonyos kérdésekben adott feleletekké, társadalmi viszonykérdéssé válik az, ami egyetemes, vég-

³³ Dietz: i. m. 142. l. Fekete i. m. 33. 42. l. Sohrey i. m. 18—19. l.

telen és egységes. A dolgok elvesztik az univerzálításhoz való kapcsolatukat, szingulárisakká lesznek, mint adatok, ismeretek, vélemények állanak a falu embere előtt s ezzel egymásnak ellenmondanak, ki-egyeztethetetlen ellentéteket, érthetetlen összefüggéseket alkotnak. *Ez a veszedelme minden olyan periférikus faluművelésnek*, amely a végtelennel való kapcsolatban nem találja meg a helyét, s ez a veszedelme minden olyan törekvésnek, amely a neveléssel a falu egyéneit nem az ember egyetemes rendeltetésében akarja megragadni, s csak külső oldalra irányítva figyelmét, nem látja meg a belső kérdéseket és a belső ellentéteket. Ez mutatja viszont azt a súlyos és lényeges különbséget, ami a falu nevelése és a kultúrember nevelése között a cél alkotásban fennáll. A kultúrember nevelése — mondjuk a városi nevelés, az ember rendeltetésének meglátásában logikai rendszer alapján áll. Előtte a cél csak úgy világos, ha az olyan rendszerbe van beállítva, amelynek minden vonása vonatkozásban áll életével, helyzetével, társadalmi kötelezettségeivel. A benne mutatkozó ellentét okozza élete legsúlyosabb problémáit. A falu az ember rendeltetését a végtelennel való kapcsolatban keresi. Számára az jelent kínzó kérdést, ha ezt a kapcsolatot veszélyben látja.

Nem véletlen, hogy Grundtvig, akit ma a falunevelés prófétájának látnak, de akinek csak erre vonatkozó eszközét szokták elfogadni s csak úgy ismerik, mint a népfőiskolák alapítóját, a nép nevelésében nem állott meg és nem merült ki munkája egy ilyen eszközül szolgáló gondolat hangoztatásában, hanem ez csak következménye volt annak, amiből kiindult: a népközösség gondolatának. Grundtvig nem abból indult ki, hogy a népnek több ismeretre, nagyobb műveltségre van szüksége, nem is nemzeti eszméknek akarta őt megnyerni, hanem munkájában lenyult a nép lelkében található legmélyebb alapokig. Nem szokták hangsúlyozni az ő munkásságának azt az alapvető gondolatát, hogy az elkülsőiesedett, racionalista egyházi uralommal való szembenállásból indult ki,³⁴ tehát éppen azzal állott szemben, ami a végtelennel való kapcsolatot s az ember rendeltetésének e kapcsolatban való meglátását tagadta, vagy legalább is emberi formákba, logikai gondolatrendszerekbe akarta szorítani s azzal azonosítani. Ebben a harcban szakítva a racionalista egyházzal, visszament ahhoz az ortodoxiához, mely az ember rendeltetésének abszolutságát, a végtelennel való kapcsolat emberfeletti voltát vallja s ezt akarja átélni és érvényesíteni az egyházi alakulatban. Ezért emeli ki a gyülekezet gondolatát, amely nála nem valami társadalmi kapcsolat, hanem a népnek az Ige közösségében megnyert és meglátott közössége. A nevelés ennek a népközösségnek munkája, amelynek gyökerei a végtelennel való kapcsolatba nyulnak, s melyben az Ige közösségét találja meg. Ez magyarazza meg a munka önkéntességének fontosságát, s azt, hogy miért szervezte meg a népművelést társadalmi, helyesebben gyülekezeti alapon, s miért nem egyházi és állami támogatással, miért vallotta a

³⁴ RGG. 1519. I. K. Nold: *Volksbildung u. Kirche. Zwischen d. Zeiten.* 1931. 171. l.

népművelésben a vallásos elem döntő jelentőségét, s miért nem merült ki e népművelés egyszerű vallásos oktatásban. Grundtvig meglátta azokat a legmélyebb gyökereket, amelyekben az igazi népművelő munka, tehát a falunevelés is nyugszik.

A falu igazi nevelése tehát nem tűzhet ki más célt maga elé és nem elégedhet meg alacsonyabb céllal, mint a népélet megújításával, a *nép életének azokkal az örök forrásokkal való kapcsolatok elmélyítésével*, amelyekből táplálkozik. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a népművelés eszközéül a vallásos élet azon értékeit alkalmazzuk, melyek a nevelésben érvényesülni szoktak. Nem azt jelenti, hogy a népművelés egyéb céljai érdekében, mivel azok a falu életétől elválaszthatatlanok, eszköz gyanánt használják fel az u. n. vallásos elemeket, hogy ezek egyszerűen kikerülhetetlen eszközök gyanánt álljanak előttünk, melyeknek hivatása, hogy a falu nyelvéhez, gondolkozási formájához velük alkalmazkodjunk. Az örökkévalóság és mélység gondolatának nem eszközök, nem jelszavak, nem családtek gyanánt kell érvényesülnie a falu nevelésében, hanem alapvető elvnek kell lennie.³⁵ Grundtvig a népművelés gondolatában nem humanisztikus képzést, nem is frázisszerű vallásosságot követel, nem valami olyan nevelést, amelynek számára a vallásos elem csak jelszó, míg annak legfőbb célját érdekérvényesítésben, értelmi felvilágosításban vagy világnézeti elméletek betanításában látná. A népélet megújulása csakis a végtelennel való kapcsolat által felismert rendeltetés elfogadásában kereshető. Ebben találja meg a falu nevelése a nemzeti, egyházi, társadalmi, kulturális műveltség mindazon vonásait, melyek belőle mint valami forrásból fakadnak fel. Ezek nem lesznek külsőlegesen felvett és hamar lehámló vélemények, mert gyökerük a népélet legmélyében rejlik.

Ezt a munkát jellemzi az, hogy benne minden a *népélet ősi alapjai elmélyítésének, bensővé tételének központi feladatával* áll eleven kapcsolatban és abból származik.³⁶ A falunevelés minden munkájának, ágának, eszközének csak akkor van jelentősége, csak akkor szolgál a falu tényleges emelkedésére s csak akkor nem lesz idegen a falutól, ha ennek az elmélyítésnek áll a szolgálatában. Különben értéktelen próbálkozássá válik. A falu lelkének ez az ébresztgetése kell, hogy minden munka mögött álljon, ezt a munkát kell szolgálni a szellemi és lelki élet kincseire való rávezetéssel. Csak ha ez a lélek felébredt és öntudatosan munkálkodik, lehet szó igazi népművelésről. Ennek csak egyes részlete a világnézeti alapok lerakása, a szellemi élet, a kedélyélet mélyítése és nemesítése. Ennek azonban feltétele a végtelennel való kapcsolat útján történő nevelés s annak erre kell szolgálnia.³⁷

Hangsúlyozni kell, hogy a falunevelés és a népművelés nem nélkülözheti azokat az alapvető etikai szempontokat,³⁸ melyek nélkül csak felületes, külsőleges, álműveltség jut a falu népének. A falunevelésnek

³⁵ Niebergall: *Christl. Jugend- und Volkserziehung*. 111. l.

³⁶ Koch: *Wir Dorfpfarrer u. Grundtvigs Volkshochschule*. Dorfkirche. X. 7. l.

³⁷ Fekete i. m. 33—34. l.

³⁸ Imre L.: *A falu művelődése*. Bp. 1922. l. Fekete i. m. 37. l.

nem szabad megelégednie gazdasági, társadalmi vagy politikai célok kitűzésével, hanem a kultúrát a legmagasabb, etikai formájában és alapjaiban kell nyújtania.³⁹ Amint minden komoly felfogás, amely a falu neveléséről gondolkozott, az igazi etikai nevelésen akarta kezdeni, mert minden egyébként ebben látta az alapját, úgy most észre kell venni azt is, hogy ennek is alapja a falu lelkének már látott vonásaival való kapcsolat kiépítése. A falunevelés az ember rendeltetésének a végtelennel való kapcsolat meglátásában áll s ennek részleteiben, egyes vonásaiban való megmutatása alkotja a nevelés feladatát a falu számára.

Ennek a célnak az alapján most egypár vonásban lássuk azt a *módszert*, amely a falunevelés igazi felfogásából következik.

Már említettük azt a gondolatot, hogy a falu nevelésében nem annyira a módszerek és eljárások a döntő jelentőségűek s nem a különböző módszerektől függ a munka komolysága, hanem inkább attól a *szemponttól*, amelyet érvényesítünk. A legváltozatosabb és legbuzgóbb munka is lehet haszontalan és értéktelen, ha nem veszi figyelembe azt a szempontot, melyet a falu lelkének vizsgálatánál meg kell találni, viszont sokszor tévoa és kicsiny kezdeményezések jelentős lépésekké válnak, ha ez a szempont vezeti őket. Ezért kell óvakodnia minden falunevelésnek az idegen elemek felvételében, „kulturális hedonizmusban”, intellektualizmusban, stb. érvényesülő egyoldalúságtól. Mindig szem előtt kell tartania a falunevelés egységes célját és alapját. Egyetlen munkaágban sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy nem egyes dolgokról van szó, önmagukban értékes ismeretekről vagy érdekek szolgálatáról, hanem egységes nevelésről, amelyben minden ágnak organikusan kell elfoglalnia a saját helyét s mindenkinek függnie kell attól a középponttól, mely értelmet, jelentőséget, értéket ad neki.

A falunevelés módszerének alapvető elve az, hogy ennek az eljárásnak minden ágát *kapcsolatba kell hozni a falu lelkével, az egész nevelés céljával*. Már említettük, hogy ezt a kapcsolatot a falu nem értelmi úton keresi, hanem szemléli és átéli. Ezért minden intellektualizmus, mely a nevelés egyes momentumait és ágait értelmi következtetések útján akarja a nevelés egységes céljával kapcsolatba hozni, nála erejét veszti és hiábavalóvá lesz. Meg kell keresni tehát azt a módot, ahogyan a falu számára ezt a kapcsolatot meg lehet alkotni, ez pedig *annak a belső viszonynak a felmutatása, amely azt a dolgot, munkát, gondolatot az ő való életével köti össze*, s jelentőséget kölcsönöz annak. Ha látja, hogy az, amiről szó van, valóban résztvesz az ő életében, (itt életen nem a mindennapi élet, nem a hasznon vagy érdek értendő, hanem abban a magasabb felfogásban, ahogyan azt a falu érti), akkor elfogadja, mert a kapcsolat létesült. Ha meg tudjuk mutatni, hogy az a dolog *benne van abban a nagy életegységben*, vagy fontos arra az életegységre nézve, *amely őt a végtelennel összekapcsolja*, hogy annak kiegészítő része, s abban a végtelennel való kapcsolatát megélheti, akkor az csakugyan belekapcsolódik a falu életébe és nem lehet onnan kiszakí-

³⁹ Imre S.: *A magyar nép művelődése*.

tani. Ez megóv bennünket az egyoldaluságtól, amely legnagyobb veszedelem a falu nevelésének. Épen azért, mert kiszakít egyes dolgokat ebből az összefüggésből, megakadályozza ezt a kapcsolatot, azokat önállóknak tünteti fel s ezzel nemcsak más, fontos dolgokat tol ki e kapcsolat határaiából, hanem épen azt a dolgot, amit egyoldaluan állítottunk be, egyedülivé, ezért elszigeteltté, s így idegen testté teszi a falu életében. Külön meg kell vizsgálni a népművelés és falunevelés módszerének súlyos és égető, de még kidolgozatlan problémáját: hogyan lehet ezt a kapcsolatot a falunevelés egyes munkaágaiban és eljárásaiban felmutatni? Hogyan lehet olyan módszertant kidolgozni, amely utasítást ad e kapcsolat érvényesítésére?

Ezen a gondolon kell felépülnie a falusi népnevelés két nagy eszközének, a falusi iskolának és az iskolán kívüli munkának. Nyilvánvaló, hogy a *falusi iskola* nem lehet egyszerűbb kiadása a városinak, ha tekintetbe akarjuk venni a falu lelkét.⁴⁰ Ma már erre vonatkozólag mind jobban előtérbe lépnek a követelmények. A régi, az eddigi falusi iskola s az a felfogás, mely azt valami kisebb igényű intézménynek nézte s ebben látta a különbséget, ma nem használható többé. Nem kisebb, hanem egészen más igényekről van szó a falu iskolájában. Nem a kevesebb tananyag, hanem az egészen más időtartam, hanem az egészen más célkitűzésnek kell azt jellemeznie. Ez iskola anyagánál nemcsak az legyen a kérdés, hogy mire van a mindennapi életben szüksége a gyermeknek, hanem az, hogy a tanítás anyagát miképpen lehet élő kapcsolatba hozni a falu életével, hogyan lehet döntővé tenni a falu lelkének mélyülésére és emelkedésére, hogyan lehet a falu lelkének egyes vonásait érvényesíteni az anyag és módszer kérdésénél, hogyan lehet a tanításban megtalálni a falu életének középpontját és megóvni a gyermeket attól, hogy az iskola elszakítsa a falu lelkétől s olyan idegen anyaggal tömje tele, melyet megemészteni nem tud s amelynek nincs köze az ő életéhez. Ezen belül minden falu speciális körülményeihez alkalmazkodni kell a tanítás és anyag kérdésében. Viszont az *iskolán kívüli munkának* nem lehet célja csak az iskolai ismeretek felújítása. Szükséges, hogy az iskola a falu iskolája legyen. A falut nevelőközösségnek tekintjük, s ez a közösség éljen tovább az iskolán kívüli munkában. Szükséges, hogy ennek a munkának bármely ágból való eszközei célkitűzésükben valóban a nevelés fent megállapított vonásai és célja alapján álljanak, s amikor ezeket az eszközöket felkeressük és feltárjuk, bennünket ne valami mellékérdék, hanem a nevelés igazi érdeké és célja vezessen.⁴¹ Minden nevelőnek a falun látnia kell, hogy nem egyéni ambíció, hanem a nép életébe való igazi behatolás képesít valódi nevelésre.

Ami most a falunevelésnek — iskolában és iskolán kívül — egyes ágait alkotja, mutassunk rá egy-egy megjegyzéssel, hogyan és miben lehet megtalálni azt a kapcsolatot, amely őket a falu lelkével s a falu nevelésének céljával összekapcsolja.⁴²

⁴⁰ Dietz i. m. 142. l. Fekete i. m. 38. l. L'Houet i. m. 58. l.

⁴¹ Sohnrey: *Wegweiser für ländl. Wohlfartsarbeit*. Berlin, 1930. Minden ágra kiterjedő pompás összefoglaló munka.

⁴² Sohnrey: i. m.

A gazdasági nevelésben legnehezebb ezt megtalálni, mert itt a haszon és érdek gondolata sokszor elhomályosítja. De segít ebben az, hogy a falu gazdasági élete a természet életével van kapcsolatban. Ezen kapcsolat révén a gazdasági nevelésben megtaláljuk azt a problémát, hogy mi az ember viszonya a természettel. Hogyan vesz részt az ember a gazdasági élet és munka által a természet életében, hogyan ismeri meg annak rejtett törvényeit, hogyan kapcsolódik abba a nagy életközösségbe, mely ember, állat és növény között fennáll, hogy hatolhat bele minden ilyennek egyéni, sajátos életviszonyaiba, hogyan alkalmazkodhat hozzá, s ezen behatolás és részvétel által hogyan válik annak az egységes világnak egyik részévé, mely körülte a végtelenségig terül el.

Az értelmi nevelésnek a faluban világnézeti neveléssé kell válnia, de nem egy adott világnézet formáinak megtanításává, hanem annak megmutatásává, hogyan áll az ember szemben az őt körülvevő világgal. Ez a szembenállás egyrésztől feletteállás, mert az ember uralkodik a világon és annak jelenségein, megismeri azokat azért, hogy felhasználja őket, följük emelkedik, de ugyanakkor érzi alávetettségét, mert hatalma korlátozott, s ezért saját magának is alkalmazkodnia kell, ha nem akarja, hogy a világban és annak életében nyilvánuló törvények és erők összetiporják és megsemmisítsék. Csak akkor használja igazán a világ jelenségeit, ha megfelel annak a törvénynek, amely felette is uralkodik. Míg tehát minden ismeret korlátolt, minden felelet, melyet adhatunk, egy újabb kérdéssel végződik s a kérdések újabb láncolatát indítja meg, addig ez az ismeret ajándék, amellyel a világ titkai megnyílnak azért, hogy az ember szolgálhassa azt a célt, amiért van, s ezzel betölthesse a maga feladatát a világban.

A legsúlyosabb és legkomplikáltabb ága a falu nevelésének a *szórakoztató munka*. Ebben a munkában hangsúlyozni kell a *művészetre való nevelés* gondolatának fontosságát. Ez nem szolgálhat sem a dilettantizmus és szereplési vágy kielégítésére, sem egyéb mellékcélokra, hanem csakis arra, hogy a nép műízlését az igazi művészet alkotásaival emelni és tökéletesíteni igyekezzünk. A művészetnek azt a vonását kell kiemelni, amely minden igazi művészet lelki mivoltában áll. Az irodalom ismertetése, a népművészet felkarolása és tudatosá tétele, az olvasásra és olvasással való nevelés, a szórakozásnak a lélek felemelésére irányuló vezetése legyen a nép művészeti nevelésének legfontosabb kapcsolata a neveléssel.

Ezzel a faluneveléssel intéződik el egy olyan kérdés is, mely ma nagyon divatos és sokat emlegetett kérdés: a városi, *értelmiségi elem szerepe a falu nevelése és vezetése tekintetében*. Ezt a szerepet sokan úgy képzelik el, hogy a városi, a kultúra bővében és kincseiben élő ember leereszkedik a faluhoz s elviszi oda azt a kultúrát, amelyből már neki van elég. Ezt felváltotta egy másik felfogás, mely a kultúra hamis eszményéből kiábrándult „értelmiség” szerepét abban keresi a falu nevelésében, hogy „a parasztság osztályérdekei értelmi szolgálatába” szegődjék, ami szintén nem más, mint hogy a talaját vesztett, önmaga hiábavalóságára rájött és munkáját „dolgozó” munkának nem látó értelmiség ezzel keres magának érvényesülési lehetőséget, ezzel akarja biz-

tosítani magának azt a szerepet, hogy mégis „építő részévé válhatik az emberi haladásnak”.⁴³ Egyik is, másik is nem más, mint az értelmiség osztálybiztosítása és önbiztosítása. Mindegyik a falut csak olyan területnek nézi, ahol tetszése szerint fejtheti ki másutt gátolt tevékenységét. Ez a viszony az értelmiség és a falu között a falu nevelésének komoly szempontjai alapján elégtelen. A falu nevelésére irányuló munkának komolyabb céljai vannak, mint egy álkultúra ráerőszakolása a falura, vagy a falu érdekvédelmének örve alatt egyes egyének vagy osztályok érdekeinek szolgálata.

Hanem igenis van valami, ami az értelmiséget a falu nevelésének munkájában részvételre kötelezi, s ez a valami *az a felelősség*, amellyel a falunak mindenki tartozik. Az a felelősség, amellyel tartozik mindenki annak a falunak, amelynek népéből megújul a nemzet, amely alapja a komplikáltabb társadalmi és világnézeti alapokon álló rétegeknek, ahol el vannak helyezve az ősalaphoz való visszatérésnek lehetőségei. Ez a részvétel nem leereszkedés, nem érdekharcba való bevonás, nem szórakozás, hanem *a szolgálat dolgává* teszi a falu nevelésének feladatát. Olyan szolgálat, amellyel a többi társadalmi osztály azt, amit a falutól kapott, visszaadja annak s egyúttal visszamegy a faluhoz, hogy az ősi talajból merítsen új erőt. *Csak a felelősség és szolgálat szempontja lehet a falunevelés igazi munkájának alapja*,

Dr. Imre Lajos.

⁴³ Balogh Edgár: *A regősjárástól a szociográfiai intézetig*. Erdélyi Fiatalok I. évf. 84. I. Mikó: i. m. 134. l.

TARTALOMJEGYZÉK

I. A falu értékelése	3
II. A falunevelés problémája	7
III. A falu lényege	13
IV. A falunevelés célja és módjai	22